

**NEFT DAŞLARI AKVATORİYASINDA
METEOROLOJİ ŞƏRAİT VƏ İQLİM NÖVLƏRİ****M.M.MƏHƏRRƏMOVA**

Məqalə Xəzərin Neft Daşları akvatoriyasında hidrometeoroloji şəraitin və iqlim növlərinin öyrənilməsinə həsr olunub. Hüquqi qüvvədə olan normativ sənədlərdə verilmiş metodlara əsasən Neft Daşları akvatoriyasında meteoroloji proseslərdən asılı olaraq əmələ gələn iqlim növləri müəyyən edilmişdir. Aşkar edilmişdir ki, akvatoriyada çox isti, isti komfort, sərin və soyuq iqlim tipləri vardır.

Həmin iqlim növləri havanın çoxillik, orta aylıq, maksimal aylıq və saat 13⁰⁰-də ölçülmüş temperaturları üzrə yerinə yetirilmişdir. İqlim növlərinin aylar üzrə təkrarlanması faizlərlə və günlərlə hesablanmışdır. Nəticədə iqlim növlərinin aylar üzrə təkrarlanmalarının sxemləri tərtib edilmişdir.

Neft Daşları akvatoriyası Xəzərin Abşeron astanasında Bakı şəhərindən 80 km şərqdə dənizin içərisində yerləşmişdir. Abşeron yarımadasının şərq sahili ilə Neft Daşları akvatoriyası arasında 50-60 km məsafə vardır.

Tədqiqat işi Neft Daşları akvatoriyasının meteoroloji göstəricilərinin bir hissəsinin rejimi və burada müşahidə edilən iqlim növlərinin müəyyən edilməsinə həsr edilmişdir.

Neft Daşları akvatoriyasının hidrometeoroloji göstəricilərinə həsr edilmiş çapdan çıxmış elmi monoqrafiya və məqalələr çoxdur. Akvatoriyanın hidrometeoroloji şəraitinin öyrənilməsində Q.K.Gül, Ə.Ə.Mədədzadə, A.Ə.Kərimov və başqalarının xüsusi rolu olmuşdur [1 – 4].

Məqalədə akvatoriyada iqlim növlərini müəyyən etmək üçün əsas hidrometeoroloji proseslərin rejim xüsusiyyətlərinin gedişi araşdırılır. Hidrometeoroloji proseslərin rejim göstəricilərinin nəticələri Neft Daşlarında aparılmış çoxillik müşahidə – ölçü materialları və rəsmi sorğu sənədlərindən istifadə etməklə alınmışdır [1, 2, 4, 8].

Birinci cədvəldə külək sürətlərinin istiqamətlər üzrə təkrarlanması verilib. Ən çox təkrarlanmaya şimal istiqamətli küləklər (27,7%), ən az təkrarlanmaya isə (3,35 %) qərb küləkləri malikdir. Şimal küləyinin sürəti yüksək (28-30 m/s), ŞŞq, Şq və Q küləklərinin sürəti isə zəifdir (15-18 m/s). (Küləyin sürətləri 10 dəqiqə müddəti üçün ortalaşdırılmışdır).

Cədvəl 1

**Neft Daşlarında külək sürətlərinin
istiqaətələr üzrə təkrarlanması**

Küləyin sürətləri, m/s	Külək sürətlərinin istiqamətlərə görə paylanması (%)							
	Ş	ŞŞq	Şq	CŞq	C	CQ	Q	ŞQ
0-3	1,1	1,2	1,5	1,5	0,97	0,71	0,35	1,26
3-6	3,4	2,3	3,1	3,4	3,0	1,8	1,44	2,86
6-8	4,2	2,0	2,3	3,4	2,4	3,1	0,90	3,39
8-10	8,9	2,7	2,0	4,7	3,1	1,9	0,56	6,13
10-13	4,7	0,28	0,08	0,30	0,39	0,09	0,08	2,13
13-15	3,0	0,06	-	0,11	0,44	0,06	0,03	1,10
15-18	1,6	0,04	0,004	0,14	0,07	0,14	0,035	2,17
18-20	0,24	-	-	0,02	0,001	0,02	-	0,35
20-23	0,008	-	-	-	-	-	-	0,06
23-25	0,004	-	-	-	-	-	-	0,03
25-28	0,10	-	-	-	-	0,008	-	-
28-30	0,04	-	-	-	-	-	-	-

Havanın orta aylıq və illik nisbi rütubətliyi və onun sutkanın müxtəlif saatlarında dəyişməsi haqqında 2-ci cədvəldə məlumat verilib. İlin bütün aylarında havada orta rütubətlik 73-84% arasında dəyişir. Yay aylarında rütubətlik daha çox olur (79-84%). Rütubətlik sutkanın saatları üzrə dəyişir. Gündüz saat 13-də havanın rütubətliyi nisbətən az, saat 1-də isə daha çox olur.

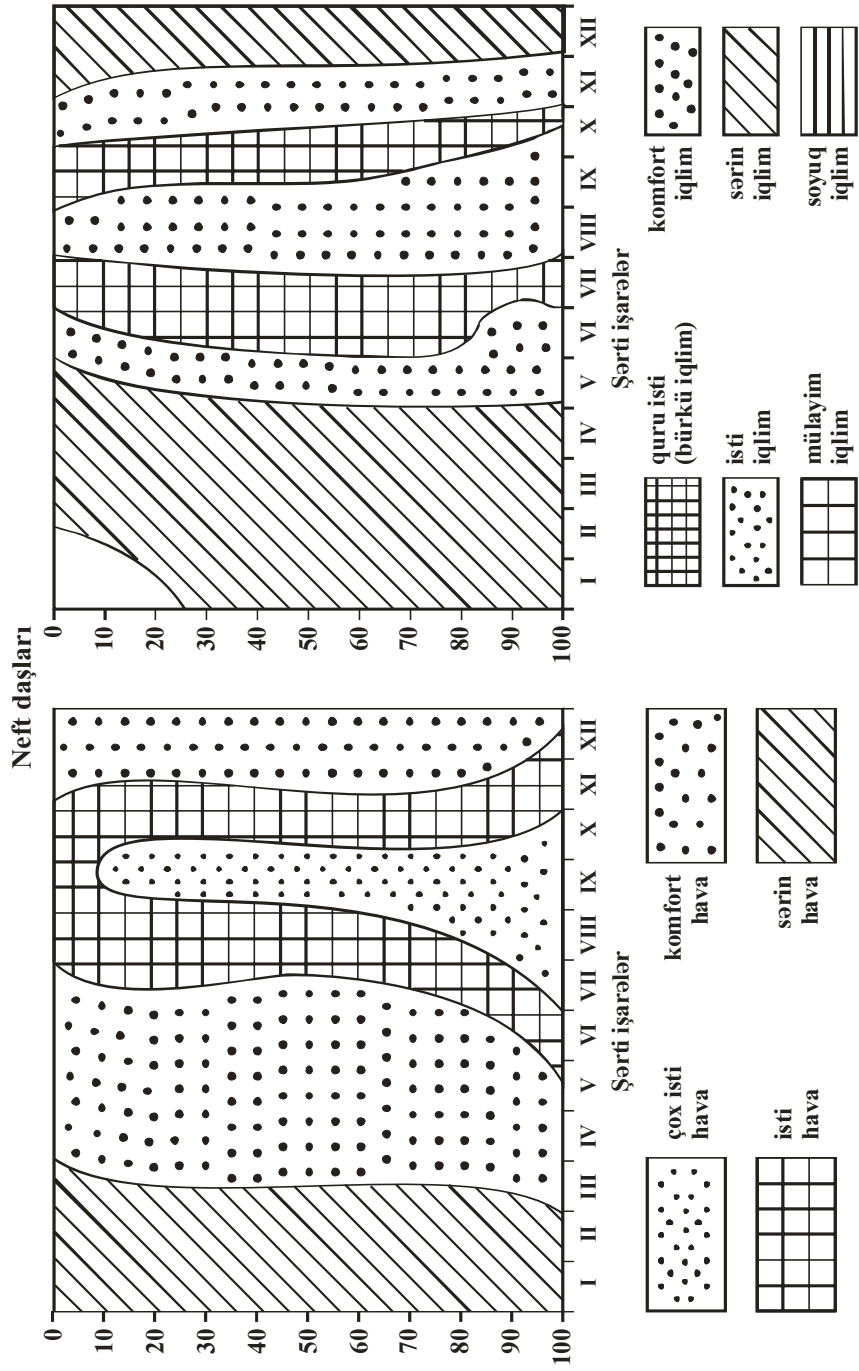
3-cü cədvəldə havanın mütləq və orta temperaturlarının aylar üzrə təkrarlanması rejimi verilib. Orta aylıq temperatur qış aylarında 4,4-6,8^oS, yay aylarında isə 21-25,4^oS olur. Mütləq maksimum temperatur yayda 33-38^oS, qışda isə 19-20^oS olur. Mütləq minimal temperatur qışda -7-12^oS, yayda isə 8-15^oS arasında dəyişir.

4-cü cədvəldə havanın orta aylıq temperaturunun aylar üzrə təkrarlanması verilmişdir. Qış aylarında ən çox təkrarlanmaya 7,9-4,0^oS olan temperaturlar malikdir (71,4-84,59%). Yay aylarında isə ən çox təkrarlanan 27,9-20^oS temperaturlardır. Cədvəldən göründüyü kimi ilin ən isti ayı avqust, ən soyuq ayları isə dekabr – yanvardır.

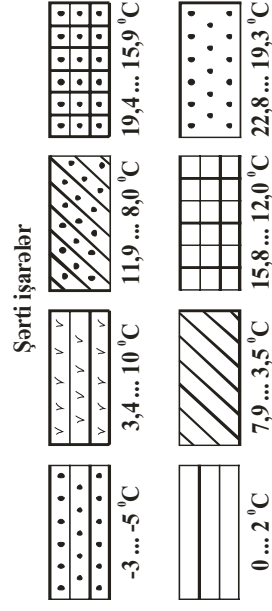
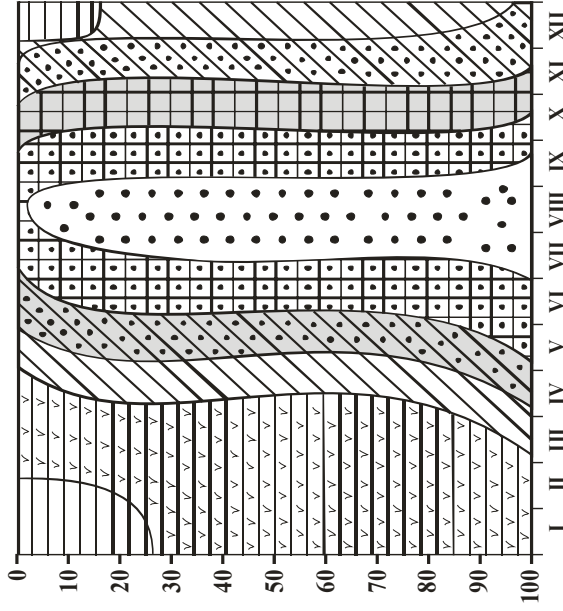
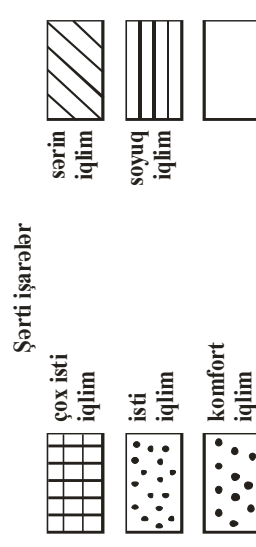
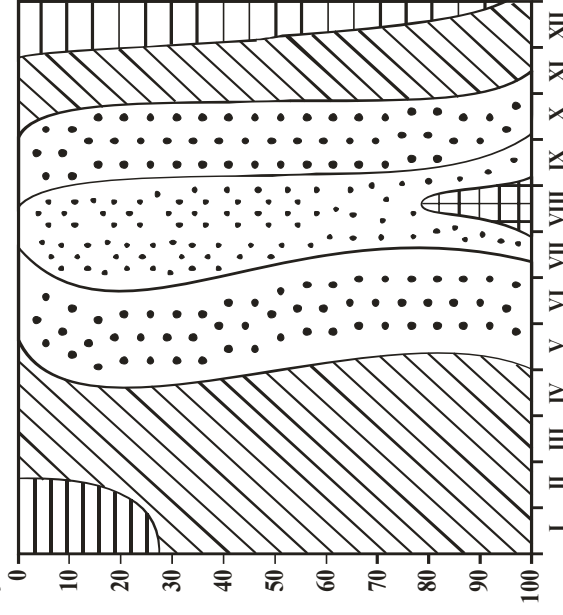
Cədvəl 2

**Havanın orta aylıq və illik nisbi rütubətliyi və
onun sutka müddətində dəyişməsi (%)**

Hava rütubətliyinin göstəriciləri	Aylar üzrə paylanma											
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
orta aylıq	80	80	79	83	84	80	79	75	70	73	76	78
sutkanın saatları üzrə nisbi rütubət:												
saat 1-də	81	81	85	87	84	81	77	71	73	76	77	80
saat 7-də	80	81	84	84	80	80	77	72	74	76	77	79
saat 13-də	78	75	78	80	75	75	71	67	72	74	75	75
saat 19-da	80	79	85	85	81	79	75	69	73	78	79	78



Neft daşları



Cədvəl 3

**Havanın mütləq və orta temperaturalarının
aylar üzrə təkrarlanması(%)**

Hava temperatur göstəriciləri, °S	Aylar üzrə paylanma												Orta illik
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	
orta aylıq	4,5	4,4	5,9	9,3	15,5	21,0	24,4	25,4	22,1	16,7	11,2	6,8	14,0
mütləq maksimum	16,0	20,0	23	26,0	31,0	33,0	35,0	38,0	32,0	27,0	33	19,0	38,0
mütləq minimum	-12	-7	-3	0	6,0	8,0	14,0	15,0	9,0	1,0	-5	-7	-12

Cədvəl 4

**Havanın orta aylıq temperaturunun
aylar üzrə təkrarlanması (%)**

Havanın temperaturu, °S	Aylar üzrə paylanma											
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
27,9-24							86,71	100	7,14			
23,9-20						84,59	13,34		93,86			
19,9-16					26,76	15,38				100		
15,9-12					69,21						69,26	
9,9-8			7,64	92,31							35,74	
7,9-4,0	76,92	84,59	92,31	7,69								71,4
3,9-0	23,08	15,38										29,56

Neft Daşlarının müxtəlif yerlərində Quliyev H.İ. tərəfindən ilk dəfə olaraq müşahidə – ölçmə işləri əsasında mikroiqlim tədqiqatları aparılmışdır. Akvatoriyada bir çox estakada hissələrində mikroiqlim göstəriciləri alınaraq müxtəlif sxemlər tərtib edilmişdir [6].

İqlim növlərini müəyyən etmək üçün bir çox metodlar vardır [4, 5]. Bu metodların hər birinin üstünlük və çatışmazlıqları vardır. Bütün bunları qiymətləndirmək bir məqalə daxilində mümkün deyil. Ona görə meteoroloji parametrlər əsasında iqlim növlərinin müəyyən edilməsi üçün qəbul edilmiş metodun mahiyyətini qeyd etmək daha məqsədə uyğun olardı.

Neft Daşlarında neftqaz yataqlarının kəşfiyyatı və istismarında iştirak edən fəhlə və texnik-mühəndis kollektivinin iş şəraitinə və səhhətinə təsir edən iqlim növlərinin müəyyən edilməsi A.A.Qerbüt–Qeyboviç tərəfindən hüquqi qüvvədə olan normativ sənədlərə əsaslanmışdır. İqlim növlərini müəyyən etmək üçün iqlim növlərinə uyğun olan meteoroloji şəraiti müəyyənləşdirən sxemdən istifadə edilmişdir.

Həmin sxeməyə əsasən iqlim çox isti, quraq, isti, komfort, sərin, soyuq və sərt növlərə bölünüb. Hər iqlim növünü müəyyən etmək üçün havanın temperaturası, nisbi rütubəti və küləyin sürət həddləri əsas götürülür.

Azərbaycanın Xəzər sektorunda müşahidə edilən havanın temperaturu, rütubətliyi və küləyin sürətlərinin həddləri nəzərə alınaraq yuxarıda verilən sxema Neft Daşları akvatoriyası şəraiti üçün tərtib edilib (cədvəl 5).

Bu cədvəldə havanın orta aylıq temperaturu 39,9°S-dən başlayaraq – 12°S həddində və havanın orta aylıq nisbi rütubətliyi 50-74 və 75%-dən çox olan şəraitləri üçün iqlim növləri göstərilmişdir.

Cədvəl 5

İqlim növlərini müəyyən etmək üçün normativ meteoroloji göstəricilərinin həddləri

Havanın temperaturu, °S		Havanın nisbi rütubətliyi (%) və iqlim növləri	
Aşağı hədd	Yuxarı hədd	50-74	75 və çox
39,9	36,0	çox isti	çox isti
35,9	32,0		
31,9	28,0	isti	çox isti
27,9	24,0		
23,9	20,0	komfort	isti
19,9	16,0		
15,9	12,0	komfort	komfort
Küləyin sürəti, m/s			
		5-9,9	10 və çox
11,9	8,0	sərin	sərin
7,9	4,0		
3,9	0,0	soyuq	soyuq
-0,1	-3,9		
-4,0	-11,9	soyuq	sərt
-12,0	-19,9		

Cədvəl 6

Neft Daşları akvatoriyasında orta aylıq temperatur üçün iqlim növlərinin aylara görə təkrarlanması (%)

İqlim növləri	Aylar üzrə paylanma											
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
çox isti							87	100				
isti						95	13		7			
komfort				100	100	5			93	100	75	
sərin	77	85	100								25	100
soyuq	23	15										

Alınan nəticələr əsasında 6-cı cədvəldə Neft Daşları akvatoriyasında iqlim növlərinin aylar üzrə təkrarlanması haqqında statistik məlumat verilib. Nəticədə akvatoriyada VII–VIII aylarında çox isti iqlim müşahidə edilir. İsti iqlim VI–VII və IX aylarda, komfort iqlim növü IV–VI və IX–XI aylarda, sərin iqlim I–III və XI–XII aylarda, soyuq iqlim növü I–II aylarda müşahidə edilir.

ƏDƏBİYYAT

1. А.А.Мадат-заде. Типы погоды и климат Апшерона. Изд. АН Азерб. ССР, Баку, 1953, 113 стр.
2. Климат СССР. Районирование и статистические параметры климатических факторов для технических целей. ГОСТ 16350–80. Издание Официального Государственного Комитета СССР по стандарту. Москва, 1981, 140 стр.

3. Справочник по климату СССР. Вып.15. Метеорологические данные за отдельные годы. Часть II – Температура воздуха. Гидрометеиздат, Ленинград, 1970, 350 стр.
4. Строительная климатология и геофизика. СНИП 2.01.01 – 82, издание Официального Госкомитета СССР по делам строительства, Москва, 1983, 136 стр.
5. А.А.Гербут-Гейбович Оценка климата для типового проектирования жилья. Гидрометеиздат, Ленинград, 1971, 193 стр.
6. Кулиев Г.И. Климатические вариации нефтегазочного района Среднего Каспия. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата географических наук, 1986. Фонды Института Географии им.Г.А.Алиева, НАН.

МЕТЕОРОЛОГИЧЕСКОЕ УСЛОВИЕ И ТИПЫ ПОГОДЫ НА АКВАТОРИИ НЕФТЯНЫЕ КАМНИ

М.М.МАГЕРРАМОВА

АННОТАЦИЯ

Приводятся многолетние режимные характеристики ветра, влажности и температуры воздуха на акватории Нефтяные Камни.

На основе этих данных с учетом нормативных требований определены нижние и верхние границы скоростей ветра, температуры и влажности воздуха, соответствующие отдельным типам погоды. Расчитаны повторяемости типов погоды (жаркая, теплая, комфортная, прохладная, холодная) по месяцам года. Составлены схемы распределения (в %) типов погоды по месяцам.

WEATHERS CONDITION AND TYPES ON “NEFT DASHLARI” WATER AREA

M.M.MAGERRAMOVA

ABSTRACT

There are shown the regime features of several years of wind. Air temperature and humidity on “Neft Dashlari” water area.

On the base of these data and in accordance with specifications these are determined the lower a upper boards of wind speed, air temperature and humidity, corresponding different types of weather.

There are colculated the reccurence types of weather (hot, warm, comfort, cool, cold) according to months.

There are designed the schemes of distribution (%) of weather types according to months.